

на вербальному, так і на невербальному рівні. Саме від учасника діалогу залежить, яким чином реагувати на такі комунікативні відмінності. Для уникнення можливої конфронтації потрібно добре вивчити та зрозуміти традиції та етикет своєї країни та іншої. Конфліктне спілкування існує в усіх культурах, і всі мовці повинні діяти у рамках своєї національної компетенції, але при цьому послуговуватися загальнокультурними принципами кооперативності та ввічливості щоб уникнути можливих збоїв та викривлень у діалогічному мовленні.

Список використаних джерел

1. Акишина А. А. и др. Жесты и мимика в русской речи. – М., 1991.
2. Аллан Пиз Язык телодвижений. – Луганск.: “Глобус”. – 1998. – 200 с.
3. Бубнова Д.В. Социализация и инкультурация на занятиях по деловому иностранному языку http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp37/knp37_330-333.pdf
4. Иванов А.О., Поуви Д. Английские разговорные формулы: Учеб. Пособие для студентов пед. Ин-тов по спец. “Иностр. яз.”. – М.: Просвящение, 1989. – 128 с.
5. Brosnahan L. Russian and English Nonverbal Communication. М., 1998.
6. Grice H.P. Logic and conversation//Syntax and Semantics, v.3. ed. By P.Cole and J.L. Morgan, N.Y., Acad. Press. 1975.
7. Leech G.N. Principles of Pragmatics. - London: Longman, 1983. - 250 p. 13.
8. Lakoff R. The Logic of Politeness, or, Minding Your P's and Q's // Papers from the 9th Regional Meeting, Chicago Linguistic Society. - Chicago, 1973. - P.292-305.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Antony Trollope. Framley Parsonage. – L.: Penguin Books Ltd, 1994.
2. Jane Austen. Pride and Prejudice. – L.: Oxford University Press, 2000.
3. John Mortimer. The Best of Rumpole. – L.: Penguin Books Ltd, 1978.

Анотація. У статті зосереджено увагу на аналізі дії комунікативного принципу (кооперативності та ввічливості) в межах діалогічного мовлення. Англomовне спілкування розглянуто через призму правил та норм етикету на вербальному та невербальному рівнях, а також у порівнянні з іншими культурними відмінностями. Незнання історично культурних відмінностей певного соціуму може призвести до культурного шоку.

Ключові слова: комунікативний принцип, максима, етикет, культурний шок.

Summary. The article deals with the communicative principle (Cooperation and Politeness) its influence in English dialogue. A certain attention is drawn to the rules and regulations of the English etiquette on verbal and non-verbal levels in comparison with other cultural differences. Eliminating historical and cultural varieties of a particular society can lead to the cultural shock.

Key-words: communicative principle, maxim, etiquette, cultural shock.

УДК 81'37 + 81'44

КОЛЕСНИК О.С.

ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІФОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ

Орієнтація на виділення інформаційних структур, що становлять концептуальну основу одиниць мови та мовлення, як один з пріоритетних напрямків у контексті сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми мовознавства [3; 8, 121-122], поєднується з увагою до форм існування лінгвокультурної інформації, намаганнями дослідити мовні одиниці на предмет особливостей фіксації ними культурно значущих явищ і характеристик буття. Актуальним виявляється застосування поняття простору з метою дослідження різноманітних феноменів “омовлення” дійсності, зокрема, міфологічного компоненту культури, що дозволяє вивчити індивідуальні й етно-національні особливості концептуалізації світу та передачі інформації [6, 68].

Міфологічний простір (МП) ми визначаємо як системно організовані концепти-міфологеми, що містять інформацію про первинний варіант устрою світу, об'єднані у стереотипні міфологічні сценарії. Використання поняття простору для опису взаємодії мови, міфу і культури вимагає виділення його параметрів і принципів функціонування. Перш за все, МП притаманні

універсальні системні ознаки ієрархічності, фрактальності та динамічності. [14, 11-17]. Принцип ієрархічності передбачає наявність гіперо-гіпонімічних відносин (у сенсі реалізації трихотомії “під-система” :: “система” :: “над-система”) між рівнями МП та їх складниками. Така рівнева взаємодія передбачає мету, яку визначає над-система, іншими словами – це модель світу як збалансованої системи, здатної до само-підтримки і само-відновлення, а також сукупність когнітивних і практичних операцій, необхідних для побудови такої моделі. Оскільки інструментарій пізнання й інтерпретації світу, притаманний конститuentам нижчих рівнів, не є адекватним для цілісного досягнення прогнозованого образу світу, сенс буття (мета системних взаємодій, визначена над-системою) у міфі традиційно відноситься до дії “вищих сил” (германський WYRD / ÖRLÖG, слов’янська ДОЛЯ), або надзвичайних істот на зразок БОЖЕСТВА. Системою у цих відносинах виявляється неподільна в міфологічному світі тріада природа-індивід-соціум, елементи якої взаємодіють на основі визначеного К. Леві-Брюлем принципу партиципації і дотримуються усталених у мовних формах зразків поведінки. Нарешті, підсистемами постають різноманітні суспільні інститути, артефакти, національна мова, за допомогою котрих реалізуються міфологічні сценарії.

Принципу фрактальності (іншими словами – самоподібності) у контексті мовознавчої парадигми найбільш відповідає принцип аналогії [7, 31]. Багатовимірний характер Всесвіту зумовлює нелінійність просторових параметрів світів, що входять до нього. Отже, для опису конститuentів простору, що відзначаються асиметричністю і динамічністю своєї структури ми використовуємо поняття фракталу, яке відображає сутність конфігурації елементів ієрархії МП. При розгляді структури МП під фрактальністю ми розуміємо копіювання внутрішньої структури елементів МП на усіх рівнях, що забезпечує цілісність простору, особливий “неопосередкований” інформаційний обмін у ньому, моделювання сценаріїв вищих рівнів за допомогою наявних засобів, насамперед, вербальних, котрі співвідносяться с концептуальними структурами нижчих рівнів. Цей підхід узгоджується із думкою, згідно якої “концентрична модель світу... складається із серії окремих ізоморфних, тобто подібних за своєю структурою ділянок” [9, 146]. Такий простір, словами А.К. Байбуріна, визначається як “низка вкладених один в один ізоморфних та ізофункціональних локусів, що моделюють в остаточному підсумку центральний для всіх цих локусів об’єкт, який виконує в ритуально-міфологічній традиції роль світового центру” [1, 182]. Відповідно, зміни в певному сегменті міфологічної матриці світу неминуче призводять до змін (проявляються) в іншому його секторі – незалежно від віддаленості в фізичному просторі / часі [4, 26].

Крім цього, фрактальність передбачає поліваріантність розгортання міфологічних сценаріїв, логіка яких зумовлена внутрішньосистемними взаємодіями та пріоритетами над-системи (Життя, Природи, а не виключно антропоцентричним началом), а причинно-наслідкові зв’язки є імпліцитними в контексті національних культур. Явище фрактальності відображено у традиційному для античності уявленні про людину як “мікрокосм” [15], що за певних умов дозволяє представникам соціуму органічно входити до структур рівня над-системи (тобто, долати протиріччя ПРИРОДА :: КУЛЬТУРА), а також певним чином впливати на них. Наприклад, номінативна одиниця на позначення певного фрагменту МП (сукупність значень у її внутрішній формі) у контексті певної мовної картини світу постає стислою моделлю усіх можливих варіантів функціонування відповідного концепту у між-системних взаємодіях. Фрактальний механізм відносин між елементами МП є основою рівнорангової поліцентричної взаємодії елементів МП (“партиципації”, що відповідає природному стану речей та надає МП характеру поліцентричної “констеляції світів”), а також, на нашу думку, забезпечує його незвичайний, “чарівний”, магічний характер, оскільки зумовлює можливість трансформації об’єктів / процесів, бачення їх у часовій перспективі тощо.

Динаміка (зокрема, як рух форм матерії, квантів інформації) є абсолютним прояв невичерпності простору, структури якого, у свою чергу, є відносними / змінними у часі [14, 17]. Під принципом динамічності системи ми розуміємо поступ як невинне оновлення, зміну конфігураційних моделей концептосфер, що становлять концептуальну картину світу соціуму, визначають тип його культури. Власне, внутрішня форма слова слов. **pro-st(i)r* (від **st(i)r* – “простягатися”) містить семантику просування, розширення [17, 341], пор. також д.англ. *styrian* – “рухатись”, “поставати”, “збуджувати”, “спричиняти”; гот. **stiu-r* (2) – “провід”, “контроль”; гот. *stiu-r-jan 2* – “визначати”, “керувати”. Вказані семантичні паралелі вказують на властивості простору як організованої системи, здатної до розширення й переструктурування у динаміці. Водночас, іррадіація метаструктурного самоопису (само-структурування) з центру культури на весь її семіотичний простір призводить до протиріч між нормою, породженою в ядрі культури, та семіотичними практиками її периферії. Відтак, периферія семіосфери, де створені за нормами тексти не вписуються у семіотичне оточення, у той час як тексти, узгоджені із реальним семіотичним середовищем, конфліктують із жорсткою нормою, визначається як

область семіотичної динаміки, в якій постає “поле напруги”, творяться нові форми культури [11, 259]. Зрештою, “поле напруги”, тобто система в активному стані, відзначається вищою енергетичністю, що призводить до іррадіації її впливу на значні за обсягом концептуальні локуси й поступове перетворення периферії на нове ядро. Таким чином, основою поступу системи є її прагнення до збалансованості, опір ентропії, яка перешкоджає ефективності усталених зразків взаємодій між елементами системи і за умови досягнення певного рівня руйнує її. Надмірний рівень ентропії виникає як наслідок занадто великого обсягу інформації (при “тиражуванні” набутих культур і перетворенні її на “цивілізацію” – внутрішній чинник), так і в силу взаємодії систем з контрарною конфігурацією (культур з відмінними ціннісними домінантами, мов, які віддзеркалюють концептуальні картини світів у взаємодії), що прагнуть зайняти один і той же простір (зовнішній чинник). Пристосування систем до нових реалій проявляється у видозміні структури їх підсистем і способів їх взаємодії, як то: словотвірні процеси, запозичення, розвиток граматичних структур та ін., які відповідають результатам когнітивних зусиль соціуму й історичним варіантам комунікативних сценаріїв. Динаміка поступу систем (мови, культури, міфу) зумовлює набуття ними характеру відкритих систем, яким притаманний вільний обмін компонентами, потяг до економії засобів реалізації концептуальних структур, компенсаторність тощо. Статичні й закриті системи (насамперед, регуляторні концептуальні структури з ядра простору, що виконують функції норм) перетворюються на своєрідні “егрегори”, під якими ми розуміємо системи з незмінною конфігурацією, що не відповідають сучасним реаліям, однак вбирають елементи інших систем і справляють на них інформаційний вплив за механізмом “іррадіації” (наприклад, догматика релігійних систем; “мертві мови” та ін.). Варто наголосити на тому, що творення інформаційних систем типу егрегорів також є одним із проявів інтерпретаційної діяльності суспільства, при чому сукупність значень, що становлять його ядро, свідомо нав’язується як аксіологічно позитивна і перетворюється на джерело вторинних міфів й ідеологічних моделей, що обслуговують певні соціальні, політичні, релігійні групи тощо. Слід також зауважити, що феномен ентропії є доволі амбівалентним. З одного боку, це деструктивний чинник, що з огляду на аксіологічний компонент системи є “злом”. З іншого боку, необхідність пристосування до нових реалій зумовлює рух систем, їх динаміку й відкритість. Загалом, розглядаючи взаємодію мови, культури і міфу, а також різних культур в аспекті міжмовних контактів, ми виділяємо три основні види системних відносин: 1) як відкритих систем, 2) як контрарних світів 3) як “егрегора” і “донора”.

Нарешті, принцип динамічності існування вказаних систем передбачає сценарну організацію їх компонентів. Ці сценарії, у свою чергу, становлять ієрархію у відповідності з фокусними концептами-міфологемами, навколо яких вони структуруються, при чому характер сценаріїв вищого рівня відповідає вказаному вище типу системних відносин. Так, при взаємодії відкритих систем реалізуються сценарії типу ПОШУКУ, ТВОРЕННЯ; контрарні системи передбачають сценарій СУТИЧКА / ПРОТИСТОЯННЯ; нарешті, “егрегор” реалізує сценарії ПІДКОРЕННЯ / ДОМІНУВАННЯ. Варто відзначити, що інклюзивний характер структурації елементів і рівнів вищого плану зумовлює акумулювання в них інформації/ досвіду лінгвоспільноти, набутого наслідком розгортання сценаріїв нижчих рівнів і представленого відповідними мовними одиницями. Відтак, при реалізації міфологічних сценаріїв накопичений соціумом досвід стосовно його учасників впливає на їх перебіг. Вказаний вплив здійснюється завдяки наявності у внутрішній формі номінативних одиниць на позначення концептів-міфологем певних сем, що становлять імплікаціонал одиниці, котрий при розгортанні сценарію набуває “сильного” характеру [13] та, наслідком лінгвокреативного характеру номінації в контексті міфологічної (концептуальної та мовної) картини світу, безпосередньо відтворює позначену ситуацію. Наприклад, успішне розгортання сценарію ПОШУК АРТЕФАКТУ можливе лише за умови реалізації ГЕРОЄМ сценаріїв нижчого рівня і застосування усього досвіду, набутого в попередніх взаємодіях (як набути / покращені навички, так і змінений лінгвосоціальний статус індивіда); відповідно, належне виконання магічним артефактом своїх функцій зумовлене комплексом процедур, виконаних над ним раніше, комплексом його властивостей, відображених у його власному імені та ін.

Про динамізм МП ми ведемо мову і з огляду на нерозривний зв’язок понять “простір” і “час”. Наприклад, уведений М.М. Бахтіним у науковий обіг термін “хронотоп” стосується “формально-змістової категорії літератури”, якій притаманні ознаки “злиття просторових та часових прикмет в осмисленій і конкретній єдності” [2, 235]. Категорія часу, що є максимально абстрактною, відносною, дифузною і не має чіткої референціальної співвіднесеності, натомість, відзначається утилітарністю й реалізується, насамперед, в просторових категоріальних термінах. Ще О.О. Потебня зазначав, що “вік людський уявляється простором, полем, морем; перейти, переплисти значить пережити, перебути” [16, 450]. Під утилітарністю категорії часу ми розуміємо її антропоморфізм і антропометричний обрахунок, що відображається, зокрема, в етимологічних

паралелях, пор.: д.ісл. *old* – “вік”, але й “люди”, “світ людей”, д. англ. *we(o)rold* (англ. *world*) – від *wer* “людина” і *old* “вік”, “час людей”, д.а.нгл. *þraz* “час”, але д.півн. *drengr* “людина”; д.а.нгл. *tid* “час”, але д.а.нгл. *yeod* “народ”. Крім цього, антропоморфізм проявляється у співвіднесенні в Індоевропейських мовах значення “час” і “частини тіла людини”, пор.: д.англ. *lic* “тіло”, але латиш. *laiks* “час”; д.а.нгл. *yra* “час, період, лихі часи”, але лат. *tergum* “спина”; д.англ. *take* “палець на нозі”, але гот. *þeihs* “час”, нім. *Tag* “день”. Ізоморфізм уявлень про час і простір проявляється у співвіднесенні значень “час” і “місце”, пор.: д.англ. *tid*, але д.англ. *ti* “поле”, д.англ. *sþrl* “час”, але д. слов. / укр. *село*; а також “час” і “просторова орієнтація”, пор.: англ. *Your time is up. The game is over. It is high time...*, нім. *Hochzeit*. Значення “час” співвідноситься також с поняттями структурування (творення) і деструктурування (знищення / шкода / загибель), наприклад: д.англ. *tid*, англ. *deed* “справа”, д. ірл. *doird* “здійснює”; однак, нім. *Mal* “короткий час”, д.англ. *mæl* “час”, англ. *meal* “їжа”; д. півн. *skeip* “час”, д. англ. *scapa* “шкода”; серб-хорв. *рок* “час”, чес. *rok* “час”, укр. *рік*, але *наврочити, зурочити, вирок*; д. англ. *tid* “час”, нім. *Tod* “смерть”, англ. *death* “смерть”. Отже, етимологічні відповідності між номінаціями часу і просторових концептів свідчать на користь твердження, що міфологічна картина “охоплює світ одночасно в його синхронній і діахронній цілісності, і тому він (світ) є позачасовим” [5,45]. Більш за те, міфологічний час “завжди неоднорідний, здатний стискатись і розширяться, цілковито відносний та умовний” [10, 84], що дозволяє нам визначати час як своєрідний четвертий вимір об’ємних просторово організованих систем, що характеризує їх динаміку, причому специфіка концептуалізації часу співвідноситься зі стереотипними міфологічними сценаріями. Загалом, часові і просторові структури перебувають у відносинах компліментарності [12, 217], відтак “час” ми вважаємо показником динамічних зрушень у структурі МП, у той час як реалізовані зміни в цій структурі (проявляються як зміна культурного типу), у свою чергу, розглядаються нами як маркер часу, історичної епохи, періоду функціонування мовної системи. Слід також наголосити на тому, що повторюване здійснення сценаріїв та їх певна історична модифікація дозволяє вести мову про МП як своєрідний континуум, оскільки останній традиційно визначається як “послідовність фактів, подій, котрі розгортаються у часі та просторі” [пор., напр. 15, 308]. Відтак, динамізм МП дозволяє розглядати його як інформаційний континуум, що, з одного боку, відображає особливості світобудови, а з іншого – становить “вихідну базу даних” для творення культурних зразків

Отже, специфіка структури МП передбачає різні види взаємодії його компонентів, котрі, сприяють його трансформаціям, набуттю певними елементами нової якості, динаміці усєї міфологічної системи, її здатності адаптуватись до різних історичних умов, відігравати роль базисного елемента при категоризації дійсності та її знакомому втіленні в різні історичні епохи. Перспективним є зіставне дослідження лінгвокультурних і лінгвокогнітивних особливостей мовних засобів, що репрезентують елементи МП у текстах індоевропейськими мовами різних історичних періодів.

Список використаних джерел

1. Байбурин А.К. Восточнославянские гадания, связанные с выбором места для нового жилища / Байбурин А.К. // Фольклор и этнография. Связи фольклора с древними представлениями и обрядами. – Л.: Наука. – 1977. – С. 127-130.
2. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе // Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. – М., 1975 – С. 233-237.
3. Болдирев Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 18-36.
4. Букин А.Г. Культурное пространство и пространства культур (региональный аспект) : Дис. ... канд. филос. наук: 09.00.13 / Букин Андрей Григорьевич. – Чита, 2006. – 150 с.
5. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры / Гуревич А.Я. – М.: “Искусство”, 1984. – 350 с.
6. Красных В.В. “Свой” чреди “чужих”: миф или реальность? / Красных В.В. – М.: Гнозис, 2003. – 375 с.
7. Кубрякова Е.С. Аналогия / Кубрякова Е.С. // Лингвистический энциклопедический словарь ; [гл. ред. В.Н.Ярцева] – М.: Сов. энциклопедия. – 1990. – С. 31-32.
8. Левицький А.Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми / Левицький А.Е. // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 23. – Ч. 2. – К.: ВПЦ “Київський ун-т”. – 2007. – С. 119 – 127.
9. Лисюк Н.А. Міфологічний хронотоп / Лисюк Н.А. – К.: Український фітосоціологічний центр. – 2006. – 200 с.
10. Лосев А.Ф. Диалектика мифа / Лосев А.Ф. – М.: “Правда”, 1990. – С. 1-99.
11. Лотман Ю.М. Семиосфера / Лотман Ю.М.– СПб: Искусство-СПб. – 2001. – 704 с.

12. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Мелетинский Е.М. – М.: Наука, 1995. – 407 с.
13. Никитин М.В. Развернутые тезисы о концептах / Никитин М.В. // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 53-64.
14. Поляков В.А. Гносеологический релятивизм как метод научного познания / Поляков В.А. – М.: Новый Центр, 1998. – 64 с.
15. Поляков В.А. Универсология / Поляков В.А. – М.: Амрита-Русь, 2004. – 320 с.
16. Потебня А.А. О связи некоторых представлений в языке / Потебня А.А. // Слово и миф. – М.: Правда, 1989. – С. 449-451.
17. Топоров В.Н. Пространство / Топоров В.Н. // Мифы народов мира. Энциклопедия : [в 2 т.]. – М.: Сов. Энциклопедия. – Т.2. – 1992. – С. : 340-342.

Анотація. У статті розглянуто міфологічний простір як системно організоване інформаційне утворення. Міфологічний простір визначається як сукупність концептів-міфологем, об'єднаних у міфологічні сценарії. Особливу увагу приділено принципам і базовим механізмам організації міфологічного простору як контейнеру аксіоматики, на основі якої відбувається творення варіантів образу світу й їх вербалізація засобами національних мов.

Ключові слова: міфологічний простір, фрактальність, динамічність, внутрішня форма.

Summary. The article treats off mythic space as an informational system. Mythic space is identified as a set of mythic concepts united into mythic scenarios. Special attention is paid to the principles and basic mechanisms of mythic space's functioning as a container of axiomatic assumptions that constitute premises for creating the world's images and verbalising them via national language means.

Key words: mythological space, fractality, dynamic, inner form.

УДК 82 (477) "18" (092)

Колкутіна В.В.

"ПАМ'ЯТІ ВЕЛИКОГО ВИГНАНЦЯ": Т.ШЕВЧЕНКО В РЕЦЕПЦІ Д. ДОНЦОВА

Звернення до постаті та творчості Тараса Шевченка надзвичайно актуалізується у сучасних умовах вибудовування національної ідентичності, усвідомлення свого призначення у світовому соціокультурному процесі. Мета нашої статті – це спроба дати всебічну та об'єктивну характеристику літературно-критичної спадщини Д.Донцова, присвяченої творчості Т.Шевченка на матеріалі студії "Пам'яті великого вигнанця", осмислити місце критика в українському літературознавстві перших десятиріч ХХ століття. Серед основних завдань, які ми прагнемо розв'язати, – з'ясувати особливості світогляду Т.Шевченка в рецепції Д.Донцова; виявити та проаналізувати порушені науковцем у творчості Кобзаря філософські, естетичні, літературознавчі проблеми; вказати, які саме твори уславленого поета дослідив критик.

Стаття Д.Донцова "Пам'яті великого вигнанця" присвячена 65 річчю з дня смерті Т.Шевченка, тобто написана у 1926 році. В ній автор сфокусував увагу читача на важливі, не розглянуті раніше у літературознавстві теми і проблеми. Звернемося до них.

Стаття містить епіграф з романтичної поетичної драми-містерії Байрона "Каїн". На нашу думку, цей епіграф – ключ до розуміння ідеї розвідки. Відомо, що закінчена у вересні 1821 року ця драма англійського романтика стала найвищим досягненням його трагічної драматургії. Авторська характеристика "Каїна" викладена у листі Байрона до поета Муру: "...я предположил, что Каину были показаны *разумные* существа доадамовской эпохи, наделенные более высоким интеллектом, чем человек, но совершенно несхожие с ним внешне и гораздо более *сильные духом* и телом.." [9, 347] (підкр. нами – В.К.). Твір Байрона "Каїн" був написаний як диспут про сенс життя людини на землі, про те, що значить для неї Добро і Зло, Життя і Смерть, Безсмертя і Небуття. Одним словом, автор прагнув розкрити діалектику пізнання світу. Байрона завжди цікавили ці питання, "вічними" їх побачив і Д.Донцов. Між тим, ми не можемо говорити про компаративне зіставлення науковцем творів Байрона і Шевченка, але "концепт імагології, що полягає у виявленні неабиякого інтересу до *іншого*, намаганні встановити зв'язки між ним та *своїм*" [4, 124] (підкр. – Ю.Ковалів) спорадично простежується.

Згадаємо, що постаттю Каїна зацікавилися чимало митців. Так, поема І.Франка "Смерть Каїна" також мала глибокий філософський зміст, бо порушувала вічні питання мети і